

Försvarsdepartementet

Yttrande över betänkandet Plikten kallar! En modern personalförsörjning av det civila försvaret (SOU 2025:6)

Region Kalmar län har fått möjlighet att yttra sig över betänkandet Plikten kallar! En modern personalförsörjning av det civila försvaret (SOU 2025:6).

Sammanfattning

Region Kalmar län välkomnar utredningens analyser och förslag, och att det tagits ett helhetsgrepp om personalförsörjningen av det civila försvaret.

Regionen tillstyrker förslaget att regeringen bör aktivera civilplikten generellt i det civila försvaret.

Även förslaget att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att, i samarbete med regioner och kommuner och i samråd med Sveriges kommuner och regioner, SKR, närmare utreda och föreslå hur ett system med civilplikt bör utformas och införas för hälso- och sjukvård tillstyrks.

Regionen avstår från att ta ställning till om själavård och sociala insatser ska tillhandahållas genom civilplikt eller beslut om allmän tjänsteplikt men vill understryka vikten av uppdraget inom ramen för totalförsvaret.

Regionen tillstyrker utredningsförslaget om att skapa en tydligare terminologi avseende krigsplacerad med anställningsavtalet som grund och införandet av begreppet beredskapsplanering. Det är dock inte troligt att befolkningen kommer gå till sin beredskapstjänstgöring utan att det finns en ”plikt” i botten.

Det finns en ökad risk för merarbete och ökande kostnader för regionen med olika typer av registrering och uppföljning av personal och Plikt- och provningsverket bör ha helhetsbilden gällande registrering både mot civilplikt och allmän tjänsteplikt. Disponibilitetskontroller måste ske löpande.

4.2.5 Planering för att säkerställa personalförsörjningen

Utredningen bedömer att ett system med krigsviktiga företag eller liknande på en övergripande nivå skulle kunna underlätta personalförsörjningen av det civila försvaret på flera sätt.

Regionen delar den uppfattningen och vill i sammanhanget betona det regionala beroendet av privata aktörer inom hälso- och sjukvården.

14.2.3 Samhällsviktig verksamhet som vid höjd beredskap kan undvaras

Det kan finnas samhällsviktig verksamhet som vid höjd beredskap kan undvaras under en kortare tidsperiod, men det kommer inte vara fallet inom hälso- och sjukvården.

Oavsett vilket hotbild, eller vilket geografiskt område, som aktualiserar höjd beredskap kommer människor att behöva sjukvård i större utsträckning än i fred. Den sjukvård som kommer behövas kommer också att ändra karaktär. Regionernas förmåga behöver därför dimensioneras på ett sådant sätt att de både i fred, höjd beredskap och krig kan omhänderta nya typer av vårdbehov och en ökad mängd vård. Detta ställer stora krav på att regioner och kommuner har tillgång till resurser ”i lager” så att de snabbt kan leva upp till önskad ambitionsnivå.

Hälso- och sjukvården innehåller vidare sådana kompetenser, där stora behov av personalförstärkning kommer att uppstå vid höjd beredskap och krig och där tillgången till kompetent personal (inkl. bristyrken) över tid är och kommer att vara livsavgörande.

För att kunna säkerställa bemanningen av hälso- och sjukvårdens planerade krigsorganisation kommer krävas att verksamheten inte bara bemannas med ordinarie fredstida personal, som redan idag är en bristvara, utan förstärkningspersonal i alla former kommer att behövas.

18.13 Utbildning och tillsyn av barn och elever

Utredningen utgår från att det vid höjd beredskap kommer att erbjudas omsorg för barn till vårdnadshavare som arbetar i samhällsviktig verksamhet som är nödvändig för totalförsvaret under tid då förskola eller fritidshem inte erbjuds, i den omfattning som behövs för att vårdnadshavarna ska kunna fullgöra sin tjänstgöring i totalförsvaret.

Enligt ett förslag från Utbildningsdepartementet ska en ny bestämmelse införas i skollagen (2020:800) om att samtliga skolverksamheter ska ha en plan för hur verksamheten ska fortsätta att bedrivas vid höjd beredskap.

Barntillsyn är en förutsättning för att alla som behövs i totalförsvaret ska kunna gå till sina uppdrag. Regionen anser därför att det i det fortsatta arbetet finns behov av förtydliganden och fortsatt utredning av behoven av personalförstärkning vid höjd beredskap för tillsyn av barn och elever. För vår samlade förmåga och för den allmänna försvarsviljan.

18.15.2 Själavård och sociala insatser

Regionen avstår från att ta ställning till om själavård och sociala insatser ska tillhandahållas genom civilplikt eller beslut om allmän tjänsteplikt, men vill understryka vikten av uppdragets karaktär och behovet av särskild kompetens inom ramen för totalförsvaret.

Såväl militära präster som präster i fält under kris, höjd beredskap och krig erbjuder andligt stöd samt moraliska och existentiella råd till soldater och andra. Fältpräster har haft en central roll i att ge stöd under insatser och krig, och deras arbete har varit viktigt för att upprätthålla moral och psykologisk

motståndskraft. Självvård är omsorg om hela människans inre hälsa – den andliga, existentiella och psykiska. Präster har därför en särställning i samhället och omfattas bland annat av absolut tystnadsplikt¹. Sjukvården och socialtjänsten har inte likvärdiga uppdrag och omfattas inte heller av någon likvärdig sekretessbestämmelse.

Regionen ser därför inte hur sjukvården eller socialtjänsten skulle kunna fylla denna viktiga roll. Inte heller är det relevant att tala om en omfördelning av resurser från självvård till begravningsverksamhet då dessa båda verksamheter har helt olika ändamål.

19.2 Behov av en tydligare terminologi

Utredningen föreslår att ordet krigsplacering i det civila försvaret bara bör användas för beslut om krigsplacering enligt totalförvarspliktslagen och för registrering av detta beslut, att ”krigsplacerad med anställningsavtalet som grund” ersätts med ”placerad i krigsorganisationen” och att ordet beredskapsregistrering bör användas för den registrering som Plikt- och prövningsverket gör av totalförvarspliktiga som placerats i en krigsorganisation i det civila försvaret till följd av avtal om tjänstgöring vid höjd beredskap.

Det är positivt att viktiga grundprinciper och förutsättningar för ett mer samordnat arbete för en ökad robusthet genom en stärkt personalförsörjning till det civila försvaret tydliggörs. Det är dock inte troligt att befolkningen kommer gå till sin beredskapstjänstgöring utan att det finns en ”plikt” i botten. Erfarenheter från Ukraina visar på motsatsen. Att förhållandet skulle bli annorlunda i Sverige är inte troligt. Den föreslagna begreppsändringen är därför i dagsläget inte optimal och begreppen bör hållas isär. Rimligen bör detta framgå i författning och med samma terminologi och innebörd inom det militära försvaret.

Den ändring från krigsplacering till beredskapsregistrering som föreslås, kommer kräva stora informationsinsatser för att förtydliga innebörden av begreppen och de skyldigheter de medför för medborgarna. I en sådan insats behöver ansvariga centrala myndigheter beakta behovet av regionala och kommunala kommunikationsinsatser.

19.4 Registreringen av totalförvarspliktiga och disponibilitetskontroller får tydligare stöd

Region Kalmar län föreslår att Plikt- och prövningsverket fortsatt ska vara den myndighet som hanterar och indikerar såväl konkurrens som krigsplacering/beredskapsregistrering och att detta arbete ska ske löpande och inte med olika intervall (1-3 år).

För detta talar:

- svårigheten i att på regional nivå planlägga sin krigsorganisation på ett effektivt sätt om samverkan ska ske mellan regioner och kommuner som beredskapsplanerar utifrån olika intervall.

¹ Kyrkoordningen 31 kap 9 §.

- den personalomsättning och konkurrens mellan kommuner och regioner som råder inom hälso- och sjukvården inte hanteras löpande,
- beroendet av bristyrken inom vården, och
- vikten av att snabbt kunna sätta in sin egen eller annans personal vid höjd beredskap.

Den personalstyrka som ska upprätthållas vid höjd beredskap kommer att drabbas av oförutsedda personalbortfall.

Plikt- och prövningsverket på central nivå bör därför fortsatt krigsplacera (eller med plikt registrera) den personal som behövs inom hälso- och sjukvården. Ett sådant förfarande skapar bättre förutsättningar för regionerna att snabbt få kännedom om vilken personal som är eller har blivit ianspråktagen i annan verksamhet. Det skulle sannolikt också förhindra att viktig personal väljer att inte inställa sig till tjänstgöring, en inte oviktig planeringsförutsättning för regionen.

Det finns även risker med att behöva hantera olika registreringssystem och personallistor för olika typer av placering av personal. Särskilt om registrering och uppföljning ska ske mot flera myndigheter. Den sammanhållande planeringen kan gå förlorad eller, bli onödigt betungade, om samtliga regioner och kommuner ska hantera olika system för olika personalkategorier. Detta kommer leda till ökad administrativ börda och ökade kostnader för kommuner och regioner.

Ett alternativ är att istället möjliggöra för regioner och kommuner att krigsplacera sin samhällsviktiga personal på samma sätt som i dag sker i statlig verksamhet.

Ekonomi

Kommuner och regioner är enligt 4 § i Förordning (2006:637) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap, skyldiga att ha de planer som behövs för att kunna upprätthålla sin verksamhet vid höjd beredskap. Av planerna ska bland annat krigsorganisationen framgå samt vilken personal som ska tjänstgöra i den. Statliga myndigheter har inte lika skarpa krav, vilket kan förklaras i att kommuner och regioner är direkt operativa verksamheter.

Regionen betonar vikten av en betydande resursökning samt att staten tar ett långsiktigt ansvar genom att tillföra tillräckliga medel för att möta den ambitionshöjning som regeringen eftersträvar. För att kunna bedöma de ekonomiska konsekvenserna av förslagen för regioner och kommuner behöver den befintliga konsekvensbedömningen utvecklas och kompletteras. Det är nödvändigt att klargöra vilka ersättningar staten avser att ge för de utökade arbetsuppgifter som förslagen innebär; både i det förberedande skedet, under genomförandeperioden och därefter i förvaltningen.

Som framgår av ovan behöver den ekonomiska förstärkningsram som planeras beaktande de ökade kraven på regionerna över tid. Utöver de förutsättningar som följer med finansieringsprincipen kommer regionens möjlighet att uppfylla regeringen ambitionsmål uteslutande var avhängt nivån på de statliga medel som kommer tillföras.